

SOBRE ALGUNS VIDRES ANTICS D'ILURO I EL SEU TERRITORIUM (II).

L'any 2010, i sota el mateix títol, vàrem tenir ocasió de presentar un conjunt de peces de vidre poc conegudes que oferien diverses singularitats que les feien susceptibles de ser estudiades i divulgades. Avui tornem a incidir sobre la mateixa temàtica presentant un petit grup de cinc peces de vidre

Les procedències són diverses, veiem com la peça més antiga, feta del que en diem popularment vidre fenici o púnic, fou trobada en les excavacions del jaciment dels Dos Pins a Cabrera de Mar. En aquest indret situat a l'àrea periurbana de poblat ibèric de Burriac i molt a prop de la prou coneguda necròpoli ibèrica tardana, es varen excavar un petit grup d'estances que estarien adossades a una torre defensiva, les quals tindrien una primera fase datada a la segona meitat del segle IV a.C i el seu final arribaria, a jutjar pels diferents estrats trobats, com a molt, a l'any 190 a.C. La peça trobada, per tant, essent més antiga que el conjunt, s'hauria de considerar com a residual. No és la primera peça d'aquestes característiques que es localitza a Cabrera de Mar, coneixem altres fragments similars que havien estat exhumats en les excavacions portades a terme per Marià Ribas en els anys seixanta (Juncosa -Clariana, 1984: 39).

Ja procedents de la ciutat romana d'*Iluro*, són dues peces, amb certes característiques que fan que avui tornem a incidir sobre elles. Per un costat, tenim un petit objecte de vidre, que amida un centímetre per un centímetre, aproximadament, i que fou trobat en les excavacions del carrer de na Pau, en un context d'època republicana, i ens demostra l'existència de determinades creences del panteó egipci a l'antiga *Iluro*. L'altra es un *Skyphos* complet, però fragmentat, trobat en una fossa ritual en les excavacions del carrer Sant Cristòfor 12 de Mataró.

De Torre Llauder, la vil·la romana més important de la comarca, procedeixen dues peces. Una, pertanyent a una ampolla cúbica, amb marca fragmentada amb el nom del fabricant. L'altra peça és un fragment de vora de vas amb decoració treballada a la mola, a base de concavitats rebaixades en la paret externa, a semblança d'un reticulat de disposició romboïdal.

INVENTARI ANALÍTIC:

1.- Turó dels Dos Pins, Cabrera de Mar: Fragment corresponent a l'espalla d'un petit ungüentari amb forma d'amforisc, de vidre opac color blau marí fosc,

amb decoracions de fils o lacticinis aplicats de color groc llimona i blanc, disposats horitzontalment i en ziga-zaga. A la vegada, en la zona decorada, presenta solcs verticals coincidents amb els punts d'inflexió de línies. El modelatge s'hauria realitzat sobre un nucli (sense aplicació de la tècnica del bufat). Es tracta d'una peça produïda a la zona del Mediterrani Oriental, possiblement a Rodes. Correspondria al grup Mediterrani 1, 2 de Harden (1981) i tindria una datació situable entre el segle VI a.C. i meitat segle V a.C. (figura 1).

2.- Ciutat romana d'*Iluro*: Actualment conservat en el Museu de Mataró i exposat en les seves vitrines, veiem un curiós amulet de pasta de vidre opac de color verd clar, de forma quasi quadrangular, que fa poc més d'un centímetre de costat per gairebé 4 mm de gruix, (figura 3). Fou trobat en les excavacions que es realitzaren en el carrer Na Pau a l'any 1997 i prové d'un context estratigràfic datable del segle I aC (Cela *et alii* 2003: 36). Estava foradat pels costats, per adaptar-ho com a penjoll o element giratori (potser d'un anell).

La importància d'aquesta peça rau en el fet que es tracta del primer objecte de tipus egípcia trobat a Mataró. Veiem el clar paral·lelisme que presenta amb els característics amulets d'Hathor i l'ull, "*udjat*".

En l'anvers, veiem el que sembla un òvid vers l'esquerra, alletant un vedell. Es tracta de la representació de la deessa egípcia Hathor, equivalent a l'Afrodita greco-romana (una de les formes usuals en les seves imatges era la figura d'una vaca amb el disc solar, "*uraeus*", entre les banyes). En aquest cas, copsem que, al seu damunt, hi ha una mitja lluna de cap per avall i un punt o cercle, representació que, així mateix, podríem associar amb la deessa púnica Tànit (coincident amb la que veiem en una estela de Cabrera de Mar, conservada a la Fundació Burriac). Davant la figura de l'òvid, veiem el que sembla una petita figura zoomorfa, potser una au (?).

En el revers, hi ha una imatge que, inicialment, fou identificada com un vaixell i que podem comparar amb els amulets en forma d'ull o "*udjat*". L'ull del déu falcó s'identifica amb el déu Horus (espòs d'Hathor), seria l'equivalent al déu Apol·lo de la mitologia greco-romana i déu de la creació, segons la mitologia egípcia. La llegenda explica com Horus, lluitant contra Seth, que anava disfressat de porc (adversari del déu Osiris), va ferir-lo, perdé l'ull i fou guarit pel déu Thot (déu de l'escriptura).

Era un tipus d'amulet molt estès a l'antiguitat, per a la protecció contra el mal d'ull i per al desig de tenir bona vista (salut i agudesia visual). L'exemplar de Mataró, es tracta d'un model cronològicament evolucionat per la qual cosa costa identificar els seus elements. Al Museu arqueològic d'Eivissa podem veure diversos exemplars més antics, però de tipologia similar (<http://www.egipte.org/wordpress>).

3.- Ciutat romana d'*Iluro*: *Skyphos*, o tassa de parets rectes, amb peu i amb dues nanses laterals amb polsador, de vidre translúcid de color lleugerament blavós,

corresponent a la forma Isings 39. Actualment conservat en el Museu de Mataró i exposat en les seves vitrines. Prové d'una fossa ritual (U.E. 2163. Cerdà *et alii* 1997: 178), possiblement fundacional de l'edifici, o activitat que s'hi portés a terme, va aparèixer fragmentada, tot i que la peça ha estat restaurada i s'ha pogut observar que era sencera i possiblement fou trencada en el moment del ritual. (figures 4 i 5).

La forma de l'*skyphos* es va fabricar fonamentalment en ceràmica de parets fines i en *sigillata* itàlica, a part de les produccions més luxoses de la torèutica (or, argent), possiblement varen ser d'aquelles primeres d'on varen prendre model els exemplars fabricats en vidre. Així mateix, aquesta forma va tenir una durada molt efímera en el temps i gràcies a aquest, permet ajustar una datació situable en els regnats dels emperadors August i Tiberi.

4.- Torre Llauder: Fragment de fons d'ampolla cúbica, amb marca del taller vidrier, on veiem les lletres: "EXO(F)... /A... / LM...", de vidre translúcid de color lleugerament blavós. Fou trobat en el segon rebaix de terres practicat a l'estança del costat est de l'aula principal, segons consta documentat a la Llibreta núm. 4 (pàgina 19) del diari d'excavacions de Marià Ribas. (figura 6).

La fórmula "EX OF" (ex officina), no és excessivament freqüent en marques de vidre, tot i que se'n coneixen diversos exemplars. En canvi, sí que és molt freqüent en marques de terrissaire de *sigillata* hispànica. Desconeixem si la lletra "A" de la línia intermitja correspondria a la lletra final de la paraula *officina* abreujada o al nom de l'artesà. A la tercera línia sols es llegeix bé la lletra "L", mentre qu, la lletra "M", la podem deduir a partir de l'angle superior que veiem. No obstant això, en el *Corpus des signatures et marques sur verres antiques*, no hem localitzat cap exemplar que, a partir de la inscripció que tenim, ens permeti completar, o identificar, la lectura correcta de la peça.

La cronologia, la podem situar, d'acord amb el paral·lels que es coneixen d'aquest tipus d'ampolla, entre finals del segle I d.C. i principis del segle II d.C.

Es coneixen alguns exemples de marques de vidrier trobades a la Península ibèrica que utilitzen la fórmula "EX OF", malgrat que no es pugui relacionar amb cap d'elles, per la qual cosa podem suposar la fabricació d'aquesta peça a Hispània (Price 2006: *passim*).

5.- Torre Llauder: Fragment de vora de vas de la forma Isings 21. (figura 7).Es tractaria d'una variant de cos baix i lleugerament abombat, amb vora poc exvasada. El vidre és translúcid, gairebé transparent, tendint al color blanc-groguenc. La part del cos presenta una decoració consistent en concavitats fetes a la mola i disposades a semblança d'un reticulat romboïdal (també coneguda com niu d'abella).

Trobats a la Península Ibèrica, es coneixen diversos exemplars procedents de: *Baetulo*, *Tarraco*, Àlava (jaciments d'Iruña i Las Ermitas), *Conventus Carthaginensis* (jaciments de Baños de la Reina, La Bienvenida, *Segobriga*),

Santomé i *Conimbriga*. Fora de la Península, se'n han trobat a *Sardis*, Treveris, i *Aventicum*, entre altres. Esment a part mereix l'exemplar sencer conservat en el Corning Glass Museum. Aquest tipus de vasos, es considera fabricat a la zona del Mediterrani Oriental. No obstant això, també s'ha suggerit la possibilitat d'un centre de fabricació itàlic o hispànic (vegeu, entre altres: Flos 1987; Price 2006; Paolucci 2009; Massabò 2007; Isings 1957; Iriarte 2004; Sánchez del Prado 2004).

NOTA: Aprofito per fer constar el meu agraïment a la Sra. Maria Dolça Ribas, filla del Sr. Marià Ribas, per haver facilitat la consulta dels diaris de les excavacions de Torre Llauder, del seu pare, dels anys seixanta

Joan Francesc Clariana i Roig

BIBLIOGRAFIA

- CARRERAS, T.; DOMENECH, I.: *Museu Cau Ferrat. La col·lecció de vidre*. (Sitges, 2003).
- CELA, X.; GARCIA, J.; PERA, J.: *Fem arqueologia, descobrim la ciutat*. (Mataró, 2003).
- CELA, X.; SUBIRATS, I.: *Memòria de la intervenció arqueològica d'urgència realitzada al carrer na Pau (Mataró, El Maresme)*. (Mataró, gener-febrer, 1997), (inèdita).
- CERDÀ ET ALII: *El cardo maximus de la ciutat romana d'Iluro (Hispania Tarraconensis). Laietania*, 10, vol. 1. (Mataró, 1997).
- CLARIANA, J.F.: "Sobre alguns vidres antics d'Iluro i el seu territorium". *XXVII Sessió d'Estudis Mataronins 2010*. (Mataró, 2011), p. 3–23.
- CLARIANA, J.F.: "Un amulet fenici-egipci trobat a Iluro". Blog: *Les muralles d'Iluro*. (març 2014).
- FABRE, G.; MAYER, M.; RODÀ, I.: *Inscriptions romaines de Catalogne. V. Suppléments aux volumes I – IV et Instrumentum Inscriptum*. (Paris, 2002).
- FLOS, N.: *Baetulo, els vidres*. (Badalona, 1987).
- FOSSING, P.: *Glass Vessels before Glass-blowing*. (Copenhagen, 1940).
- GARCIA, J.; ZAMORA, D.: "La vall de Cabrera de Mar. Un model d'ocupació del territori a la Laietània ibèrica". *Laietania*, 8. *El poblament ibèric a Catalunya. Actes*. (Mataró, 1993), p. 147–179.
- HARDEN, D.: *Catalogue of the Greek and Roman Glass in the British Museum, I*. (London, 1981).
- IRIARTE, A.: "El vidrio romano tallado en Álava". *Jornadas sobre el vidrio en la España Romana*. (La Granja, 2004), p. 191–211.
- ISINGS, C.: *Roman Glass from dated finds*. Archaeologia Traiectina, II. (Djakarta, 1957).
- JUNCOSA, R.; CLARIANA, J.F.: "El vidre a Mataró, I. Notes sobre el vidre i la tècnica de la seva fabricació en temps antic". *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*. 21. (Mataró, 1984), p. 39–46.
- MASSABÒ, B.: *Magiche trasparenze. I vetri dell'antica Albingaunum*. (Milano, 2001) (r.2007).
- PADRÓ, J.: *Historia del Egipto faraónico*. (Madrid, (RBA) 2009).
- PAOLUCCI, F.: *I vetri incisi dall'Italia settentrionale e dalla Rezia nel periodo medio e taroi imperiale*. (Firenze, 1997).
- PRICE, J.: "Mould-blown and impressed designs and names on vessels in Spain". *Corpus des signatures et marques sur verres antiques*. Vol. 2. (Lyon, 2006), p. 283–320.
- RIBAS, M.: *El Maresme en els primers segles del cristianisme*. (Mataró, 1975).
- SÁNCHEZ DE PRADO, M.D.: "El vidrio romano en el Conventus Carthaginensis". *Jornadas sobre el vidrio en la España Romana*. (La Granja, 2004), p. 79–113.
- SHAW, I. (ed.): *Historia del antiguo Egipto*. (Madrid, 2010).
- VIGIL, M.: *El vidrio en el mundo antiguo*. (Madrid, 1969).

Figura 1:

Fragment d'amforisc de vidre del Mediterrani Oriental trobat al jaciment dels Dos Pins, Cabrera de Mar. (foto: J. F. Clariana).

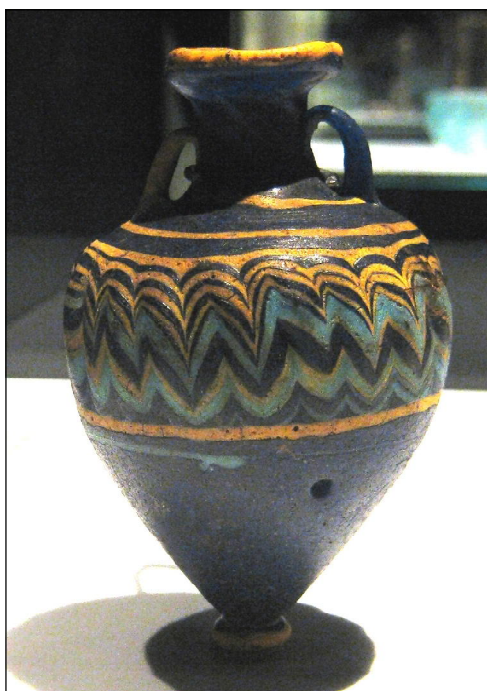

Figura 2:

Exemple d'amforisc sencer conservat a la Col·lecció Amatller.

Ref. núm. IAAH, 190, sense procedència. (foto: J. F. Clariana).

Figura 3:

Amulet amb representació de l'ull d'*Utjat*, trobat a les excavacions del carrer de na Pau, Mataró.
(foto: Museu de Mataró).

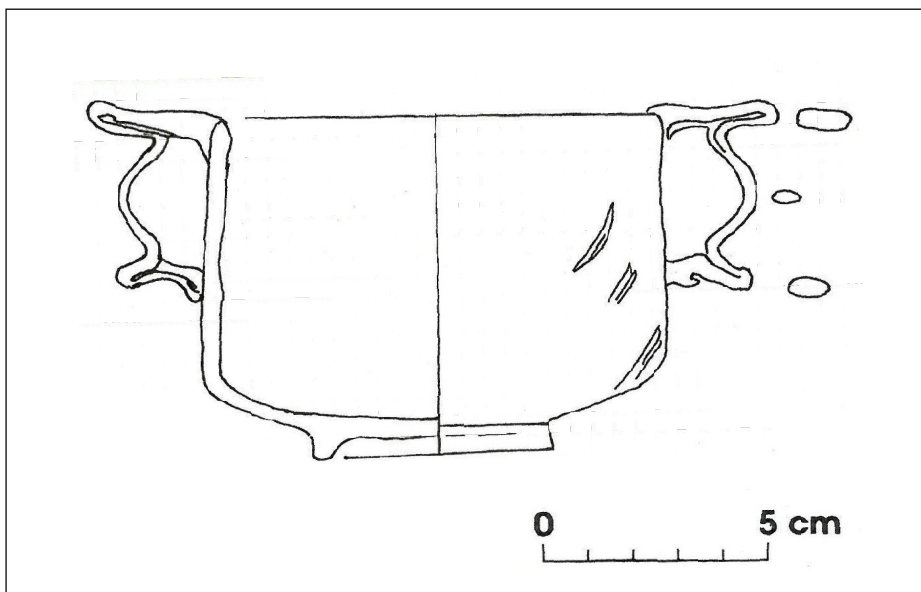

Figura 4:

Skyphos de vidre trobat a les excavacions del carrer Sant Cristòfor, 12. Mataró.
(dibuix: Cerdà et alii 1997).

Figura 5:

Foto *Skyphos*. (foto: J.F. Clariana).

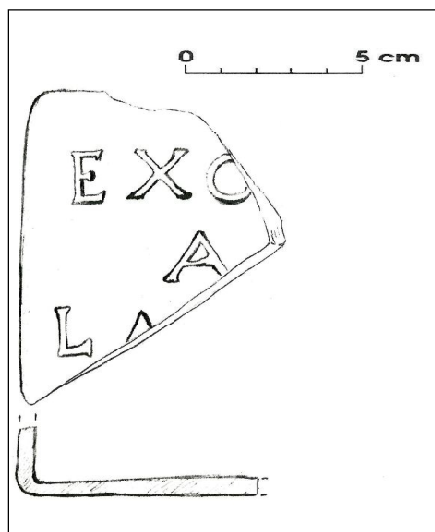

Figura 6:

Fons d'ampolla amb marca
"EX O(F)/A.../LM...", trobada a les exca-
vacions de Torre Llauder.
(dibuix: M. Ribas).

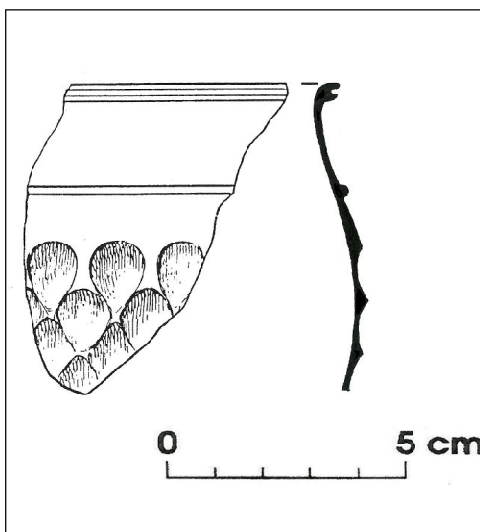

Figura 7:

Fragment de vora de vas decorat a la mola,
trobat a les excavacions de Torre Llauder.
(dibuix: M. Ribas).